

gut per la seva novel·la *Els últims dies a Pompeia*, de qui Mallafrè reproduïx fragments de la seva traducció d'una altra obra, *Zanoni*, inèdita quan es va publicar aquest volum i que probablement ja serà a les llibreries gràcies a Adesiara quan surti aquesta recensió. Més enllà dels fragments que podem degustar en aquest volum, ens sorprèn saber que Bulwer-Lytton és considerat la font de diverses frases fetes que han esdevingut lloc comú, com ara «la ploma és més poderosa que l'espasa» o «el dòlar totpoderós». Benvinguts al *mallafr(h)edonisme*.

Màrius SERRA
Institut d'Estudis Catalans

METZELTIN, Michael (2016): *Româna în contrast. O cercetare tipologică [El romanès en contrast. Una recerca tipològica]*. Iași: Editura Universității «Alexandru Ion Cuza» (Logos, 26), 188 p.

Text completat i ultimament en alemany per l'autor i traduït al romanès per Octavian Nicolae, amb pròleg d'Andrei Corbea-Hoișie, professor de literatura germànica a la Universitat "Alexandru Ion Cuza" de Iași i exambaixador romanès a Viena.

Michael Metzeltin, entre altres títols i investidures, és professor emèrit de Lingüística Romànica a la Universitat de Viena, membre de l'Acadèmia Austríaca de Ciències, membre d'Honor de l'Acadèmia Romanesa, Doctor Honoris Causa de les Universitats de Iași i Timișoara, i autor de nombroses obres especialitzades.

Tal com la defineix el propi autor a la contraportada, aquesta obra no pren com a referència la història del romanès, sinó que defineix els trets tipològics de la llengua actual en mig d'una comparació interromànica. És a dir, no es tracta de les característiques que presenta el romanès com a derivació històrica del llatí ni de la seva ubicació balcànica, sinó de destacar la seva idiosincràsia estructural que la distingeix d'altres llengües i li permet expressar estructures intel·lectuals i estratègies pragmàtiques.

De fet, planteja quina lògica ofereix identificar un grup nuclear de llengües a partir d'un sol tret gramatical, per exemple el romanès, l'italià i l'albanès a partir d'un sistema compartit d'elements ambigenèrics, o bé entre el romanès, el búlgar i l'albanès a partir de la posposició de l'article determinat. L'anàlisi de la tipologia lingüística del romanès permet considerar no sols les afinitats que ofereix amb la Romània occidental i amb les llengües balcàniques, sinó també les diferències, especialment interessants, que hi ha en el mateix marc.

Introducció. Antologia de referències històriques sobre la noció més o menys definida i sencera del conjunt de llengües derivades del llatí començant per la primera coneguda, a l'entorn dels anys 1303-04, la clàssica *De vulgari eloquentia* de Dante Alighieri.

Part I: La llengua romanesa entre les llengües romàniques

1. Les llengües romàniques estàndards actuals. Són les derivacions europees del llatí: romanès, friülà, ladí dolomític, romanx, italià, sard, cors, occità, francès, català, aragonès, espanyol, asturià, gal·lec i portuguès.

2. Un tipus històric comú. Posa de relleu les coincidències en el vocabulari bàsic, en neologismes hel·lenístics, classes gramaticals, morfologia del nombre, dètics, pronoms personals, construccions impersonals, conjugacions, formes verbals personals i impersonals, perfrasis verbals, diàtesi passiva, adverbis de mode, subordinació, concordança, ordre de paraules, parts de l'oració, parla indirecta...

3. La classificació de les llengües romàniques. Enumera una sèrie de diferències fonològiques (p. ex., la lenició), gramaticals (nominatiu/acusatiu) i sintàctiques que venen a justificar la divisió clàssica

entre les llengües orientals del sud-est de la línia de La Spezia-Rimini, en especial l'italià estàndard i el romanès, i les altres. Afegeix consideracions històriques que poden justificar fins i tot importants diferències en cadascun d'aquests territoris, entre elles la fixació del català com a llengua gal·loromànica o iberoromànica.

4. La Romània interrompuda. Estableix les raons històriques per les quals l'antic territori de l'imperi romà ha quedat separat en la zona occidental, més àmplia i compacta, i l'oriental amb el romanès i diverses variants geogràficament aïllades. El capítol està ple de referències a les principals llengües de grups germànics, magiars, eslaus, hel·lènics..., que van provocar la interferència. Concentrant-se en el romanès, analitza les causes que el van separar de l'evolució pròpia de les llengües occidentals, entre elles la coexistència amb molts altres pobles, especialment eslaus, i la manca d'organització política i cultural fins a una època tardana.

5. Les evolucions lingüístiques perifèriques. Descriu l'ambient que va experimentar l'ús del romanès envoltat de tantes llengües i cultures. Un ambient que no sols li va permetre sobreviure sinó també progressar com a medi cultural en l'àmbit polític, religiós i literari tot experimentant un seguit considerable d'aspectes evolutius, entre ells la marca preposicional de l'objecte directe, com en espanyol.

6. La idiosincràsia divergent. Aquí planteja una qüestió teòrica encara no prou ben enfocada en la romanística general: establir les diferències rellevants entre la Romània oriental interrompuda i l'occidental. I enumera la derivació dels substantius, el gènere dels substantius i els pronoms, els casos nominals i adnominals, la posposició dels determinants, l'ús de l'article determinat, les formes i la declinació dels pronoms personals, el demostratiu rellevant, la morfologia del numeral cardinal i l'ús dels numerals ordinals, la concurrència dels pronoms relatius, el sistema verbal, els infixos verbals, la morfologia de l'infinitiu, el futur, el condicional i els adverbis de mode, la formació de noves conjuncions, la diferenciació a través de conjuncions entre les proposicions declaratives i volitives, la codificació del portador de l'estat, la marca preposicional del complement directe de persona (com en castellà) i del possessiu, la determinació d'un nom per un altre anterior en genitiu i no amb preposició, la represa del pronom relatiu per un altre pronom, l'ús de modes i temps en construccions condicionals iguals en romanès i diferents en les altres llengües...

Part II: Els vectors del sistema de la llengua romanesa

7. Els vectors del llenguatge. El sistema gramatical d'una llengua se sotmet a certes dinàmiques generals que l'autor anomena vectors, entre els quals, per exemple, es poden destacar els conservadors, que tendeixen a mantenir estructures antigues, però també els que activen estructures latents, els que en regulen algunes altres o n'adapten d'altres llengües.

8. El vector conservador. Cita, sense un consens explícit, la suposició d'Alexandru Niculescu de que els trets conservadors es veien afavorits pel contacte del romanès, per raons de convivència, amb la varietat de llengües fins al punt que, sobretot els eslaus, aprenien romanès.

Manteniment de les declinacions. Al marge dels casos precaris de recte i oblic als antics francès i occità, la pèrdua de la declinació a la Romània occidental provenia sobretot de l'ambigüitat morfològica i l'ordre fix de les funcions oracionals. El romanès, en canvi, ha mantingut la distinció morfològica entre nominatiu/acusatiu, genitiu/datiu i vocatiu.

Desenvolupament del vocatiu. Sobre això l'autor obre una extensa —i, al meu parer, original— perspectiva cognitiva i pragmalingüística en què s'examina la multitud de possibilitats que tenen les llengües perquè l'emissor identifiqui i cridi l'atenció del receptor a qui vol adreçar la comunicació. En el cas del romanès n'identifica més de trenta, en general condicionades pel context.

Ús i ommissió de l'article determinat. L'ús de l'article, inexistent en llatí i derivat del pronom *ille* (i parcialment *ipse*), i posposat en romanès, ofereix un seguit de característiques funcionals combinades amb l'article indeterminat.

9. El vector de l'activació d'elements latents. Des d'una perspectiva general és evident que hi ha formes i estructures en regressió, que poden esdevenir latents en la tradició escrita i en certs casos reactivades.

La formació dels substantius abstractes. Els verbs poden transformar-se en substantius abstractes per derivació o per neologisme, és a dir, transposició o canvi de categoria gramatical, com en el cas de *vèncer* > *victòria*. Fa una extensa comparació entre romanès, italià, francès, espanyol i portuguès que culmina amb una sinopsi comparativa en què posa de relleu la diferència entre el romanès i les llengües occidentals.

El supí. Entre totes les altres llengües, el romanès és l'única que conserva el supí com a forma verbal no conjugada provinent del llatí on funcionava com a substantiu verbal fossilitzat en dos casos, acusatiu i datiu. En romanès actual, en canvi, s'utilitza com a substantiu postverbal en una molt considerable quantitat de construccions.

La formació dels substantius ambigenèrics. Arran de la desaparició generalitzada de la declinació, els substantius es classifiquen a partir del gènere, com a masculins o femenins, assimilant, a més, els neutres. Per a la formació del plural, el portuguès, l'espanyol i el català han generalitzat l'acusatiu, com també el francès després de la reducció medieval dels casos recte i oblic. Però en romanès i en italià és possible que la forma masculina del nominatiu de la segona i de la primera declinació i la forma de plural del neutre de totes dues s'hagin generalitzat en una primera fase, de manera que la formació de plural era en part correlativa amb el gènere. Que s'hagin imposat les formes de nominatiu acabades en vocal en lloc de les formes d'acusatiu ha donat lloc en italià i romanès a una classe barrejada —amb masculí en singular i femení en plural— denominada ambigenèrica.

Desenvolupament del datiu possessiu. Anomenat també datiu ètic, compareix habitualment com un pronom expletiu àton de primera o segona persona per accentuar, respectivament, l'interès que el locutor té pel que expressa o sol·licitar que el receptor també s'hi interessi. En romanès se'n fa un ús més o menys peculiar, restringit i afegit al verb.

10. El vector homogeneïtzador. Enfront de les llengües occidentals, el romanès ha uniformat les següents estructures.

Duplicació del pronom relatiu. Les construccions relatives que aclareixen o fan aposició a un element de la frase principal es poden construir amb un relatiu que s'hi refereix amb l'afegit d'un pronom o adjectiu possessiu (cf. *Hi ha gent a qui li agrada viure així*). Aquesta construcció, que el romanès gramaticalitza amb un sol pronom relatiu amb la funció de complement directe o indirecte, és més aviat subestandard en la resta de llengües romàniques.

Generalització de l'estructura <AD + Infinitiu>. La correlació de modes i temps en estructures condicionals i irrealis de les llengües occidentals —amb la pròtesi en imperfecte i l'apòdosi condicional— són més heterogènies i menys icòniques que en romanès, que unifica ambdues estructures.

Configuració de la frase condicional. El romanès presenta estructures sintàctiques més homogènies en les frases condicionals que en la resta de llengües.

11. El vector evidenciador. En la majoria de llengües romàniques l'emissor posa de relleu les referències que li interessin amb diferents mitjans, entre ells adjectius, pronoms, díctics... El romanès ha desenvolupat sobretot díctics.

La hipertròfia díctica. Per a la dixi expressiva les llengües solen utilitzar articles i pronoms demostratius. En aquest sentit, el romanès utilitza estructures relativament hipertròfiques mentre que, per exemple, el francès les redueix al mínim.

La marcació del complement directe. L'estructura bàsica formada per un agent que executa una acció que actua sobre un pacient en moltes llengües s'executa sintàcticament mitjançant un subjecte, un predicat verbal amb verb actiu i un complement directe. Per tal de distingir el subjecte agent del pacient hi ha diverses possibilitats: per l'ordre dels elements, per marques de cas, per preposicions al pacient, per pronominalització àtona... Entre les llengües romàniques només el romanès i l'espanyol assenyalen l'objecte directe personal amb preposició.

La comparació entre la marcació del complement directe en espanyol i en romanès. A partir de textos periodístics, l'autor presenta un estudi comparatiu molt detallat i precís sobre la sintaxis de l'objecte directe en espanyol i en romanès mostrant un conjunt de diferències que van molt més enllà de la coincidència preposicional.

12. El vector imitador. Els parlants de dues llengües quan n'utilitzen una solen recórrer a elements de l'altra per tal de satisfer quelcom que ignoren o aprofitar interferències entre totes dues amb expressions més o menys adaptables. En el cas del romanès s'observen dues manifestacions en aquest sentit: amb trets que suggereixen una afinitat amb altres modalitats balcàniques o que reconstrueixen una romanització.

Les afinitats europees del sud-est. Entre les precisades per la bibliografia clàssica, destaquen, per exemple: la formació del futur amb [VOLER] + infinitiu (en serbi, búlgar, romanès, neogrec, albanès), l'absència d'infinitiu amb substitució de conjunció i verb personal (en búlgar, neogrec, albanès i com a forma alternant en serbi i romanès), la identitat de les formes de genitiu i datiu (en búlgar, romanès, neogrec i albanès), la posposició de l'article determinat (en búlgar, romanès i albanès), la combinació de formes enclítics àtones amb formes tòniques del pronom personal en datiu i acusatiu (en búlgar, romanès, neogrec i albanès), la formació de numerals de l'11 al 19 afegint al 10 de l'1 al 9 amb preposició (en romanès, albanès i totes les llengües eslaves)...

Les afinitats del romanès amb el sud-est europeu. Al costat de les abundants afinitats lèxiques entre les llengües balcàniques, cal matisar amb precisió les gramaticals tenint sobretot en compte el nivell d'abstracció. Entre elles, la formació morfològica del vocatiu, la identificació entre genitiu i datiu, la distinció entre datiu i acusatiu del pronom personal àton, l'article genitiu, la manca de *consecutio temporum*...

Les característiques afins a la declinació. Amb el manteniment de la declinació el romanès també s'acosta a diverses llengües balcàniques, per exemple, formant el vocatiu i distingint entre datiu i acusatiu en pronoms personals.

La formació afí dels numerals. En front de les llengües occidentals, el romanès, junt amb l'albanès i les llengües eslaves, forma, com hem vist, els numerals de l'11 al 19 afegint al 10 de l'1 al 9 amb preposició.

Les construccions verbals afins. Entre elles hi ha la formació del futur, el supí i les proposicions completives.

a) La formació del futur. Consta d'una combinació morfològica precedida dels verbs equivalents a 'VOLER' seguida de l'infinitiu i d' 'HAVER' seguida del verb en forma personal. Es tracta d'una combinació que ofereix analogies amb les del búlgar, macedoni, albanès, neogrec...

b) L'anomenat supí. No està prou clar que l'aparent similitud entre el romanès i l'albanès sobre les construccions amb supí obeeixin a una evolució conjunta.

c) Les proposicions completives introduïdes per conjuncions. Contra el que s'esdevé en la Romània occidental, en romanès les completives declaratives i volitives van precedides de conjuncions diferents.

d) La posposició de l'article definit. Tot i que hi ha certs indicis a llengües occidentals per assenyalar substantius amb posposicions, com ara en el català *Les set muntanyes aquestes*, el romanès ha generalitzat l'article posposat juntament amb el búlgar i l'albanès.

e) Unió lingüística o comunitat cultural? Planteja fins a quin punt és lògic admetre l'existència d'un grup nuclear de llengües a partir d'un sol tret gramatical com ara els ambigenèrics o la posposició de l'article determinat, que ja s'han considerat.

f) La modernització del romanès. La modernització de les llengües es manifesta sobretot amb eliminació, substitució i sobretot enriquiment del vocabulari. En aquest aspecte el francès s'ha manifestat com una principal font sobretot en les branques lèxiques del servei públic.

g) Substantius abstractes postverbals. Certes terminacions morfològiques per crear noves formes postverbals en romanès provenen del francès i l'italià adaptades per les relacions històriques entre classes socials mitjanes i més o menys altes. En tot cas, l'adaptació d'adverbis amb *-mente* no ha prosperat.

h) *Nomina agentis*. Aquesta expressió clàssica que es pot traduir, per exemple, com «noms de faedors», es refereix a les denominacions que s'han hagut de crear arran de la gran quantitat de professions i activitats laborals creades al cap del temps, i sobretot als últims segles. Com en moltes altres llengües, en romanès predominen determinats sufixos —alguns, com ara *-ator* i *-tor*, derivats del propi llatí.

i) Les proposicions focalitzades. En aquest cas l'autor recorre a un gal·licisme, *clivat*, derivat de *phrase clivée* «frase escindida, destacada», per referir-se als elements subratllats lligats a través de còpula i escindits de la resta de l'oració mitjançant una estructura relativa 'clivada', com en el cas de *Ha estat Juan qui t'ho ha dit*. El romanès, en canvi, presenta aquesta modalitat, general a les llengües occidentals, mitjançant recursos prosòdics d'accentuació, tot i que sembla que hi ha indicis d'adopció.

Bibliografia. Ofereix una variada combinació d'autors i tractats clàssics, recents i actuals, els citats a l'obra.

El llibre em duu cap a un marc de consideracions que no puc evitar. Seré molt esquemàtic. De fet es redueix a la pessimista presentació que Joan Veny i M. Teresa Cabré van fer l'any 2009 d'una jornada adreçada a l'activitat romanística del Mestre Antoni M. Badia i Margarit. Afirmaven que «la lingüística romànica va de caiguda. Els joves estudiants no s'hi senten atrets».¹ De fet, el propi Dr. Badia ja havia assenyalat un seguit de causes que venien a precisar aquesta situació, entre elles:

- a) La fi d'una generació
- b) La pèrdua d'exclusivitat en lingüística
- c) La confrontació entre la Filologia Romànica i les filologies particulars.²

Jo mateix vaig intervenir en el col·loqui afegint encara entre les causes alguna consideració històrica externa i determinant com ara el decaïment, després de la Segona Guerra Mundial, del prestigi científic i cultural de la llengua i la cultura germàniques.

Pel que fa a la generació dels primers grans romanistes, només cal precisar-ne les dates vitals: Friedrich Diez (1794-1876), Graziadio Isaia Ascoli (1829-1907), Jules Gilliéron (1854-1926), Wilhelm Meyer-Lübke (1861-1936), Matteo Bartoli (1873-1946), Jakob Jud (1882-1952), Walter von Wartburg (1888-1971), Iorgu Iordan (1888-1986), Gerhard Rohlfs (1892-1986), amb transicions estel·lars com la d'Eugenio Coseriu (1921-2002) i algunes més.

A partir d'aquí les altres dues causes van anar cronològicament més o menys juntes. I és que les primeres aportacions generals sobre el romanisme cobrien els aspectes més representatius, admirats i copiats de la lingüística històrica, aleshores de tota la lingüística. Ara bé, des de la distinció entre la Romània Oriental i l'Occidental a partir de la línia entre La Spezia i Rímini, es va anar passant, per un costat, cap a plantejaments més teòrics, abstractes i universals com l'estructuralisme, inspirat per Ferdinand de Saussure (1857-1913), encara en un ambient de convivència temàtica i cronològica, i sobretot el generativisme de Noam Chomsky (1928-...) en qualsevol de les seves modalitats.

Per altre costat es va produir un predomini creixent d'enfocaments cada cop més dialectològics. A fi de comptes, en aquests enfocaments la reducció pot arribar a ser màxima ja que res no exclou que l'anàlisi d'una característica local no pugui ser un tema romanístic, indoeuropeu o de més enllà encara. El cert, però, és que si l'esforç tendeix a concentrar-se en col·leccions aïllades de particularismes antics, moderns, europeus, iberoamericans, gal·loamericans, africans... (que internet pot multiplicar gairebé sense límits), l'atractiu teòric s'esvaeix. Almenys jo tampoc no em matricularia en un curs d'aquestes característiques.

I encara pitjor, perquè als localismes s'hi ha acabat afegint una moda mediàtica promoguda per polèmiques sociolingüístiques pseudoteòriques i d'abast purament ideològic que gairebé mai van més enllà de defensar el dret, absolutament elemental, que tenen totes les llengües de subsistir.

Al mig o al marge d'aquestes divergències va quedar la tipologia lingüística, la recerca sobre la classificació de les llengües a partir de llurs similituds estructurals i filogenètiques, la via que ha donat —més exactament, hauria donat— una continuïtat lògica, indiscutible i atractiva a la romanística. Una continuïtat que hauria facilitat una important recuperació d'enfocaments capaços d'establir i justificar,

1. *La lingüística romànica al segle XXI. Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit*. Institut d'Estudis Catalans, 2012.

2. Cf. Badia, A. M. (2000): 'Romania', 'Romanitas', 'Romanistica', *Estudis Romànics*, XXII, p. 7-22.

amb la comparació global de característiques fonètiques, morfològiques, lèxiques, culturals, socials, històriques... o totes alhora, com, en què i per què es distingeixen, posem per exemple, les variants de l'espanyol a l'Amèrica Central, això sí, aprofundint al màxim, com a mínim, en les llengües nadiues en contacte.

Per tot plegat, crec que el llibre és una aportació que, sens dubte, permet recuperar l'interès per la Romanística, si no traduïnt-lo, almenys adoptant-ne i adaptant-ne l'estratègia tipològica.

Ramon CERDÀ MASSÓ
Universitat de Barcelona

MONTERO, Francesc (2016): *Manuel Brunet. El periodisme d'idees a l'ull de l'huracà*. Catarroja / Barcelona: Editorial Afers, 370 p.

Quan, l'any 2011, Francesc Montero va presentar i defensar la seva tesi doctoral a la Universitat de Girona, la seva recerca portava un títol llarg i una mica feixuc: *Manuel Brunet i Solà (1889-1956). El periodisme d'idees al servei de la «veritat personal»*. L'autor ha mantingut una part del títol original en la síntesi que publica, estalviant-nos aquesta expressió una mica inquietant de la «veritat personal». I, tanmateix, Josep Pla, citat manta vegada en la tesi i en el llibre, li ofería un subtítol que ho emmarca tot: «La follia de parlar clar» (p. 56). És una descripció magnífica i exacta del personatge i la seva obra. Qualificat de dogmàtic, intractable, intolerant, catòlic integrista, antiesquerranista visceral, antisemita, doctrinari, dotat d'un mal geni gairebé llegendari, de tracte difícil, etc., l'expressió planiana ho abraça tot. Perquè el magnífic treball de Francesc Montero va d'això: de la follia de parlar sense embuts contra uns i altres durant més de trenta anys a la premsa del país.

Francesc Montero ha fet un gran treball de síntesi de la seva tesi doctoral, per tal d'oferir-nos un llibre llegidor, però sense deixar-se els elements essencials d'una trajectòria complexa, tant pel personatge com pels episodis històrics que creua. Manuel Brunet surt del Vic més clerical, baixa a Barcelona; fa amistat i treballa amb Andreu Nin en el diari *Las Noticias*; passa per una etapa fortament anticlerical i esquerranosa; se'n va a *La Publicidad* i es converteix en un puntal de *La Publicitat*, és a dir, el diari catalanitzat per la gent d'Acció Catalana; contribueix, de la mà d'Amadeu Hurtado i amb Just Cabot, a fer el millor setmanari català de preguerra, *Mirador*; marxa a *La Veu de Catalunya* quan es comença a espantar del camí reformista i esquerranós que ha agafat la República a Catalunya; es converteix en el polemista conservador més dur i més esmolat dels anys trenta; es converteix en un dels protagonistes més estimats d'*El Be Negre* a l'hora de satiritzar i criticar la deriva dretana de la gent de la Lliga i el seu entorn. Perseguit i amenaçat, s'ha d'amagar durant els primers mesos de la guerra; pot fugir a Itàlia; es posa a l'aixopluc de Francesc Cambó. Torna el 1939, amb una mà al davant i una altra al darrere, i culmina la seva extraordinària trajectòria de periodista polític-intel·lectual orgànic de la dreta catalanista al setmanari *Destino*, on, a pesar dels nous temps, no s'oblidarà de continuar posant el dit a l'ull a les esquerres catalanes i, sobretot, a la burgesia més progressista que va impulsar el projecte republicà, mentre exalça els pontífexs romans i la doctrina vaticana i troba comunistes i altres amenaces sota cada pedra que trepitja.

Una vida trepidant, ornamentada amb l'assaig literari i la literatura religiosa i devota dels darrers anys de la seva vida, que creua els anys centrals de la primera meitat del segle XX, en la primera línia de foc del combat periodísticopolític. Francesc Montero no ens parla només d'un periodista, ni fa un exercici d'història del periodisme. Amb molta cura, intenta construir el retrat d'un periodista doblat d'intel·lectual orgànic, que va assumir reptes i compromisos i va mostrar com les convulsions dels anys vint i trenta, a Catalunya però també a Europa, el van atrapar i van alimentar els seus textos i les seves anàlisis. Quan, el febrer de 1934, escrivia que «el feixisme és un règim i l'Esquerra és la barbàrie. El feixisme és una doctrina i una disciplina: l'Esquerra és la demagògia i el caos» (p. 165), estava expressant la seva fascinació per un fenomen polític nascut després de 1919, que ofería uns desafiaments notabilíssims a